

De Deense duinen

In juli 1985 brachten wij met twee andere duinliefhebbers een bezoek aan de Deense Noordzeekust. Op ons lijstje stonden enkele van de grotere duingebieden: vanaf het meest zuidelijke waddeneiland Rømø tot aan het puntje van Skagen, waar Skagerrak en Kattegat elkaar ontmoeten.

door ANNEKE HELMENS en GERRIT VAN OMMERING

In Denemarken vinden we het overgrote deel van de duinen langs de Noordzeekust. Elders komen nog (kust-)duinen voor in het graafschap Randers, op eilanden in het Kattegat, op Bornholm en op Sjaelland (= Seeland).

Vrijwel langs de gehele 400 km lange westkust van Jylland (=Jutland) liggen duingebieden. Het totale oppervlak hiervan bedraagt circa 80.000 ha (dat is ruim 2x zo veel als in Nederland). Het is duidelijk dat je van zo'n groot gebied in een week tijd niet meer dan een globale indruk kunt krijgen.

FLORA EN VEGETATIE

De twee belangrijkste natuurlijke karakteristieken van de Deense duinen zijn het voorkomen van heidevelden en de grote waterrijkdom, waardoor op talloze plaatsen vochtige tot natte val-leien voorkomen en hier en daar ook duinmeren. In vochtige heide-terreinen vinden we veel Dopheide, Veenpluis, Beenbreek, Kleine en Ronde Zonnedauw, Klokjesgentiaan en soms Gagel. In een bijzonder fraaie vallei ten zuiden van Klitmøller zijn de oevers rood gekleurd van het Oeverkruid, waartussen Waterlobelia is aan te treffen. In een zeer soortenrijke vallei op Fanø vonden we o.a. het orchideetje *Malaxis*.

De droge vegetaties zijn veel minder soortenrijk maar herbergen enige interessante soorten zoals Blauwe Zeedistel, Zandblauwtje en (opvallend veel) Zwolse Anjer.

FAUNA

Het meest opvallende was het zo talrijk voorkomen van de Geelgors. Bijna overal liet deze vogel, die uit de Nederlandse duinen al zo goed als verdwenen is, zijn melancholische liedje horen.

Skagen is een bekend punt voor het waarnemen van de vogeltrek. Het Hanstedreservaat is op die route een belangrijke pleisterplaats op de trek voor ganzen,

eenden en zwanen. In dit reservaat vinden we tevens de enige broedplaatsen in Denemarken van Goudplevier, Bosruiter en Kraanvogel. Een andere bijzonderheid is de grote Drieteenmeeuwenkolonie op het kalksteenkif Bulbjerg.

OPVALLENDE VERSCHILLEN MET NEDERLAND

Er zijn opvallende verschillen te noemen tussen de Deense en de Nederlandse duinen. Ten eerste hebben de Deense duinen (vrijwel) geen zeeveringsfunctie, omdat het Deense vasteland vrijwel geheel boven de zeespiegel ligt. Ten tweede is er geen waterwinning van enige betekenis in de Deense duinen. Er is kennelijk overal voldoende grond- en oppervlaktewater voorhanden voor de drinkwatervoorziening van de slechts 5 miljoen Denen. Een derde belangrijk verschil hangt samen met die geringe bevolkingsdichtheid: hierdoor is er slechts een geringe bevolkingsdruk op de duinen, zeker in het relatief schaars bevolkte westen en noorden van Denemarken. Hierdoor is het moge-

lijk dat de duinen grotendeels vrij toegankelijk zijn, zonder dat overmatige schade door betreding optreedt. Er zijn maar weinig aangelegde wandel- of fietspaden.

Hierdoor kun je je als wandelaar in de Deense duinen in een ongerept gebied wanen, waar niet achter ieder heuveltje weer een pad, een infiltratiekanaal of een zeereep in de vorm van een kunstmatige zanddijk opdoemt. Wat overigens niet wil zeggen dat er geen problemen zijn in de Deense duinen. Daarover straks meer.

DUINBOSSEN

Van nature zijn de (kalkarme) Deense duinen zeer arm aan bos. Een van de weinige natuurlijke en oorspronkelijke bossen vinden we bij Kaergård, waar zich een uniek verschijnsel onder het zand verbijgt: eeuwenoude eiken zijn zodanig overstoven dat alleen de uiteinden van de takken nog boven het zand uitsteken. De boom groeit echter rustig door en de uiteinden van de takken hebben soms zelf wortel geschoten. Als je over een heuveltje tussen het boven het zand uitstekende lage eikenstruweel wandelt, loop je dus in feite door de toppen van de bomen! Opvallend in dit "bos" is voorts het veelvuldig voorkomen van Zevenster (*Trientalis europaea*), een ijsstijdrelikt.

Op Fanø vinden we rond de vier eendenkooien (de enige in Denemarken) wat aangeplant loof-

Vochtige duinvallei ten zuiden van Klitmøller

G. van Ommering

bos.

BOSBOUW

De overige bossen bestaan geheel uit naaldbout. Vanaf 1853 werd begonnen met het stelselmatig bebossen van de duinen, nadat enkele eerdere pogingen mislukt waren. De bebossingen waren vooral bedoeld om de grootschalige verstuingen tegen te gaan, die een probleem vormden voor de achterliggende dorpen en landerijen. Verder kon op deze wijze in de houtbehoefte van de kustbewoners voorzien worden en vormden de naaldbossen, tegen de tijd dat ze waren opgegroeid, een welkome beschutting tegen de zeewind.

In de twintiger en dertiger jaren van deze eeuw werden de bebossingen vaak in het kader van werkverschaffing door werklozen uitgevoerd. Deze activiteiten zijn ergens wel omschreven als het "exploiteren van de duinen die erop liggen te wachten om bebost te worden".

Het "Statsskovvaesenet" (het Deense Staatsbosbeheer) vermeldt in haar brochures trots, dat van de 45.000 ha duingebied die zij in eigendom heeft al 32.000 ha is omgevormd tot "klitplantage" (duinbos). Dit is ca. 40% van het totale Deense duingebied!

De meest toegepaste bomen zijn de Bergden (die het beste bestand is tegen de moeilijke omstandigheden zo vlak bij zee), Schotse en Oostenrijkse Den en Sitkaspar. De nadelige effecten van deze bossen zijn velerlei: voor de aanleg werden en worden nog steeds grote stukken natuurlijk duinterrein vernield, de bossen zorgen voor daling van de grondwaterstand en veroorzaken de op-

slag van vliegdennen en andere houtige gewassen die profiteren

van de geboden beschutting in de omringende heidevelden. Door het puur op recreatie en commerciële houtteelt gerichte beheer vertegenwoordigen de bossen zelf weinig natuurwaarde.

REKREATIE

Vrijwel het gehele duingebied is vrij toegankelijk. Tredschade is er echter alleen op plekken waar veel bezoek geconcentreerd wordt, zoals bij campings en rond parkeerplaatsen bij drukke strandopgangen. In het grootste deel van het duingebied is het echter zeer rustig, waarschijnlijk grotendeels door de geringe bevolkingsdruk en dankzij de moeilijke begaanbaarheid van het terrein.

De planologische bescherming van het kustgebied laat te wensen over. Op allerlei plekken zijn uitgebreide "dorpen" van vakantiehuisjes, tweede huizencomplexen en campings aangelegd.

Het strand is op veel plaatsen zeer breed, soms wel enkele kilometers zoals op Fanø en Rømø, en voor auto's toegankelijk en goed begaanbaar, zodat de zonanabidders ook afgelegen plekken makkelijk kunnen bereiken. Soms loopt een busroute tussen twee strandlagen over het strand en op Fanø is er op het strand zelfs een landingsbaan voor kleine vliegtuigen voor rondvluchten boven het waddengebied! Een aantal vogelsoorten die vroeger op afgelegen stranden nog tot broeden kwamen hebben door de toegenomen drukte de wijk moeten nemen.

Recreatie in de zeereep bij Norre Havrig

Vakantiehuisjes in de duinen bij Sønderhø op Fanø

G. van Ommering

MILITAIR GEBRUIK

Tot onze verbazing waren grote delen van het duin in gebruik als militair oefenterrein (dit was uiteraard niet op onze kaarten aangegeven). Om vanuit de lucht de indruk te wekken dat het een "gewoon" gebied was, waren er wel boerderijen, schuren en stallen. Deze waren echter verlaten en hadden met planken dichtgespijkerde ramen waarop spijlen en gordijntjes waren geveerd. Deze terreinen, die soms vele honderden hectaren groot waren, waren sterk aangetast door brede tankbanen en schietoefeningen.

BEHEER

Op diverse plaatsen bleek een actief beheer gevoerd te worden. Op verschillende plaatsen wordt opslag van dennen verwijderd uit heidevelden. Een aantal grote terreinen wordt begraaasd door rundvee, hetgeen - mede door de geringe veebsetting - een gunstig effect heeft. Soms wordt verstuiwing tegengegaan door het uitleggen van takken, maar meestal laten verstuiwingen zijn gang gaan, zolang dit geen problemen voor landerijen of woningen oplevert, zoals op het schiereiland Skallingen. Zeer spektakulair zijn twee grote stuifduinen, bij Rubjerg Knude en de Rabjerg Mile op Skagen.

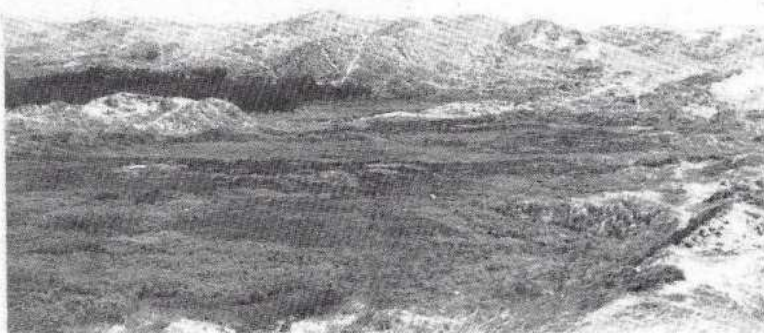
KORTE KARAKTERISTIEK

De belangrijkste door ons bezochte gebieden zijn:

1. De Deense waddeneilanden:

Rømø, dat met een dam verbonden is met het vasteland, en Fanø, per veerboot bereikbaar vanuit Esbjerg. Voor natuurliefhebbers is Fanø het aan-

Duinen met vochtige duinvallei ten westen van Sønderhø (Fanø)

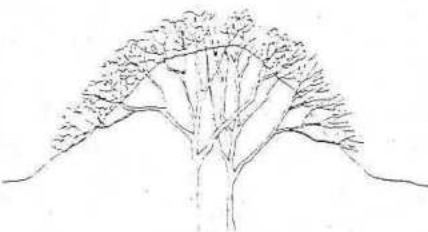

trekkelijkste eiland. Duinen, heide, naaldbos en als bijzonderheid de enige eendekooien die Denemarken rijk is.

2. Het schiereiland Skallingen aan de Ho Bugt, het verste punt van het Deense gedeelte van de Waddenzee. Skallingen is een natuurreservaat van ca. 2300 ha, in 1983 aangekocht door het Ministerie van Milieuzaken. In de Ho Bugt ligt het vogeleiland Langli, dat sinds 1981 staatseigendom is. Het schiereiland Skallingen bestaat uit duinen en beweide kweldergraslanden. Het gebied is een belangrijke fourageer- en pleisterplaats voor trekvogels, o.a. steltlopers.

3. Blabjerg (=blauwe berg) is het

hoogste duin van Denemarken (64 m), gedeeltelijk bebost, een zandverstuiving op de top. Het Kaergardbos is zowat het enige natuurlijke loofbos in de Deense duinen.

Overstoven eik (Kaergard)

4. Het duingebied ten zuiden van Klitmøller: een uitgestrekt gebied met prachtige vochtige valleien en grote stukken droge duinheide.

5. Het Hansted-reservaat tussen Klitmøller en Hanstholm. Een bijna 4000 ha groot ongerept gebied met droge en vochtige heide en meertjes. Gesloten tijdens de broedtijd van 15 april tot 15 juli.

6. Het Skagen-natuurreservaat met als bijzonderheid een gigantisch loopduincomplex: Rabjerg Mile (2 bij 1 km en 35 m hoog). Het duin wandelt gemiddeld 8 á 10 m per jaar. Westelijk van het loopduin ligt een enorm complex vochtige valleien, uitgestoven tot het grondwaterniveau, en uitgestrekte meren met rietmoerasen.

Buiten de hier beschreven gebieden zijn er nog vele andere, ook uitgestrekte, gebieden.

Op sommige plaatsen is de duinenrij heel smal en ligt er een groot meer of haf achter, zoals bij het bekende Ringkøbing Fjord. Op andere plaatsen zijn de duinen juist heel breed en komen er nog tot 10 km landinwaarts duinen en duinheiden voor.

Hansted: een uitgestrekt, zeer afwisselend reservaat

G. van Ommering

BRONNEN

- ABRAHAMSE, J. e.a. (red.), 1976. Waddenzee. Waddenvereniging/Natuurmonumenten.
 DUFFEY, E., 1982. Natuurparken en reservaten in Europa. De Lantaarn, Amsterdam.
 HOUSTON, J., 1983. The conservation and management of sand dune coasts in Holland and Denmark.
 THAARUP, P., 1962. Plantations in dune areas.
 ZEILER, F.D., 1979. Cultuurhistorische aspecten van het Deense Waddengebied. Waddenbulletin 1979-1: 25-32.
 Kaart: Dänemark 1:300.000. Kümmerly & Frey.

Reservaat rond Nyminde Strøm bij Nymindégab

G. van Ommering